

УДК 343.1

DOI <https://doi.org/10.32782/chern.v5.2025.19>**О. В. Мудрак**

ад'юнкта

Національної академії Служби безпеки України

[orcid.org/0009-0007-8124-8874](https://orcid.org/0009-0007-8124-8874)

## ГАРАНТІЇ ПРАВОМІРНОСТІ ТИМЧАСОВОГО ОБМЕЖЕННЯ ПРАВ ОСОБИ НА НЕДОТОРКАНІСТЬ ЖИТЛА ПІД ЧАС ЗДІЙСНЕННЯ КОНТРОЗВІДУВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Сучасний етап розвитку теоретичних поглядів на права людини супроводжується підвищеною увагою до цього питання не лише правозахисників, вчених-правознавців, фахівців-практиків правоохоронних, судових й інших державних органів, але й широкого загалу громадськості, внаслідок чого переосмислюються окремі аспекти та корегуються усталені підходи. Це насамперед зумовлено динамічними процесами політичних та соціально-економічних перетворень, значним оновленням законодавства України та потребою узгодження правогарантуючих функцій державних органів із відповідними конституційними положеннями та загальновизнаними міжнародними стандартами у цій галузі. Особливо актуальними є проблемні питання гарантування прав людини у тих сферах діяльності спеціальних служб та інших державних органів, де відомості про факти, методи, організацію і тактику проведення окремих контррозвідувальних заходів не підлягають розголошенню. Водночас жодні порушення законності та прав людини у їх діяльності не можуть виправдовуватися необхідністю боротьби з тероризмом та іншими протиправними посяганнями у сфері забезпечення державної безпеки України, а утаємниченість проведення певних видів діяльності не повинна бути перешкодою для отримання особою в установленому законом порядку інформації про тимчасове обмеження її прав та вжиття заходів щодо їх поновлення та відшкодування завданої шкоди.

З огляду на викладене у статті розглядаються актуальні питання гарантій правомірності тимчасового обмеження прав особи на недоторканність житла під час здійснення контррозвідувальної діяльності. Доведено, що гарантіями правомірності такого обмеження є його тимчасовість, співрозмірність посягання на державну безпеку та здійснення виключно уповноваженими державними суб'єктами відповідно до вимог закону і належної правової процедури.

З'ясовано, що сучасний стан гарантування прав людини в контррозвідувальній діяльності загалом відповідає міжнародним стандартам, вимогам Конституції та інших галузевих законів України. Доведено, що систему таких гарантій становить сукупність законодавчих положень, спрямованих на створення умов, необхідних для дотримання прав людини, залученої до сфери контррозвідувальної діяльності, можливість тимчасового обмеження окремих прав людини виключно уповноваженими суб'єктами, за наявності відповідних підстав і належної правової процедури, передбачених законом, та поновлення порушених прав і відшкодування шкоди, завданої особі внаслідок порушення її прав.

**Ключові слова:** недоторканність житла чи іншого володіння особи, дотримання прав особи, контррозвідувальна діяльність, контррозвідувальні заходи, гарантії правомірності тимчасового обмеження прав особи.

### **Mudrak O. V. GUARANTEES OF THE LEGITIMACY OF TEMPORARY RESTRICTIONS ON A PERSON'S RIGHT TO THE INVIOABILITY OF THE HOME DURING COUNTERINTELLIGENCE ACTIVITIES**

The current stage of development of theoretical views on human rights is accompanied by increased attention to this issue not only from human rights defenders, legal scholars, practitioners in law enforcement, judicial, and other state bodies, but also from the general public, resulting in a rethinking of certain aspects and adjustments to established approaches. This is primarily due to the dynamic processes of political and socio-economic transformation, significant updates to Ukrainian legislation, and the need to harmonize the law enforcement functions of state bodies with the relevant constitutional provisions and generally accepted international standards in this area. Particularly relevant are the problematic issues of guaranteeing human rights in those areas of activity of special services and other state bodies where information about the facts, methods, organization, and tactics of conducting certain counterintelligence measures is not subject to disclosure. At the same time, no violations of the law or human rights in their activities can be justified by the need to combat terrorism and other illegal encroachments in the sphere of ensuring the state security of Ukraine, and the secrecy of certain types of activities should not be an obstacle to a person obtaining information in accordance with the procedure established by law about the temporary restriction of their rights and taking measures to restore them and compensate for the damage caused.

In view of the above, the article considers topical issues of guarantees of the legality of temporary restrictions on a person's right to inviolability of the home during counterintelligence activities. It has been proven that the guarantees of the legality of such restrictions are their temporary nature, proportionality to the threat to national security, and implementation exclusively by authorized state entities in accordance with the requirements of the law and due legal procedure.

It has been established that the current state of human rights guarantees in counterintelligence activities generally complies with international standards, the requirements of the Constitution, and other sectoral laws of Ukraine. It has been proven that the system of such guarantees consists of a set of legislative provisions aimed at creating the conditions necessary for the observance of human rights involved in counterintelligence activities, the possibility of temporary restriction of certain human rights exclusively by authorized entities, subject to the existence of rele-

vant grounds and due legal procedure provided for by law, and the restoration of violated rights and compensation for damage caused to a person as a result of the violation of their rights.

**Key words:** the inviolability of a person's home or other possession, respect for a person's rights, counterintelligence activities, counterintelligence measures, guarantees of the legality of temporary restrictions on a person's rights.

**Постановка проблеми.** У положеннях міжнародних правових актів, Конституції та інших законах України унормовані вимоги щодо неухильного дотримання прав людини, які поширюються на усі сфери суспільного життя. Не є винятком з цього спеціальні служби та інші державні органи, уповноважені здійснювати контррозвідувальну діяльність або проводити окремі контррозвідувальні заходи. Так, при проведенні контррозвідувальної діяльності не допускається порушення прав людини, а їх правомірне тимчасове обмеження можливе лише у виключних випадках, за наявності підстав, визначених у законі, ухвали слідчого судді та з дотриманням відповідної правової процедури. Забороняється застосовувати для одержання інформації технічні засоби, психотропні, хімічні та інші речовини, які пригнічують волю або завдають шкоди здоров'ю людей і навколишньому середовищу.

Діяльність службових осіб спеціальних служб та інших державних органів, спрямована на порушення або ігнорування унормованого в законі порядку та належної правової процедури тимчасового обмеження прав особи на недоторканність житла, а також дії будь-яких інших осіб щодо незаконного порушення цього права представляють суспільну небезпеку та містять склад кримінального правопорушення, передбаченого Кримінальним кодексом України. Обмеження прав особи при проведенні контррозвідувальної діяльності обов'язково повинно мати правову основу, а його застосування регулюватися законодавчими приписами і положеннями відомчих нормативно-правових актів, тобто бути правомірним, співрозмірним і мати певну законодавчу систему гарантій від необґрунтованого та безпідставного здійснення такого обмеження. З огляду на зазначене, потреба у відмежуванні правомірного обмеження прав особи на недоторканність житла під час здійснення контррозвідувальної діяльності від неправомірного та обґрунтуванні гарантій такої правомірності зумовили актуальність даного наукового пошуку та вибір теми дослідження.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Дотримання прав людини в діяльності правоохоронних органів і спеціальних служб, загалом, та під час здійснення кримінальної процесуальної, оперативно-розшукової і контррозвідувальної діяльності, зокрема, було предметом дослідження низки вітчизняних вчених, серед яких О.А. Білічак, І.В. Гора, О.Ю. Зварьов, Ю.Б. Ірха, В.А. Колесник, С.С. Куді-

нов, Я.Л. Луценко, Ю.О. Найдьон, В.А. Омельчук, М.А. Погорецький, М.М. Погорецький, Р.В. Писарчук, А.М. Черняк, М.М. Чеховська, О.В. Шмоткін, Л.І. Щербина та інші, наукові здобутки яких позитивно сприйняті науковою спільнотою і правозастосовною практикою. Проте, гарантування правомірності тимчасового обмеження прав особи на недоторканність житла під час здійснення контррозвідувальної діяльності, зокрема окремих негласних заходів, залишається недостатньо опрацьованим питанням, що й зумовило потребу в проведенні даного дослідження.

**Метою статті** є обґрунтування гарантій правомірності тимчасового обмеження прав особи на недоторканність житла під час здійснення контррозвідувальної діяльності.

**Виклад основного матеріалу.** Становлення та розвиток будь-якої науки забезпечується завдяки стабільному понятійному апарату, що сприяє розробці відповідної теорії та узагальненню практики існування досліджуваного явища чи процесу. Це ж стосується терміну «гарантії» та поняття «гарантії правомірності» в частині оптимізації діяльності спеціальних служб та інших державних органів, пов'язаної з тимчасовим обмеженням окремих, гарантованих міжнародними правовими актами та вітчизняним законодавством, прав людини.

В основі визначення згаданих терміну і поняття, як зазначається в довідковій та енциклопедичній літературі, лежать умови, що забезпечують успіх чого-небудь або, інакше, засоби забезпечення використання, дотримання, виконання і застосування норм права [1]. Відсутнє єдине, уніфіковане тлумачення поняття «гарантії правомірності» і серед вчених-правознавців, які пропонують розуміти їх як:

- засоби, завдяки яким втілюється і охороняється, а у разі порушення відновлюється режим законності [2, с. 83];

- загальнообов'язкові умови, які необхідні для того, щоб кожна людина могла скористатися своїми конституційними правами і свободами [3, с. 208];

- право на захист своїх прав та засоби їх поновлення, відшкодування шкоди і притягнення винних до відповідальності [4, с. 96];

- система юридичних засобів та способів охорони і захисту прав людини і громадянина [5, с. 188].

З огляду на наведені визначення вчених та їх узагальнення під означеним поняттям розуміються передбачені в чинному законодавстві загально-

обов'язкові норми, завдяки яким забезпечується реалізація особою своїх прав, їх захист і поновлення, притягнення до відповідальності осіб, винних у їх порушенні, та відшкодування завданої шкоди.

Для вирішення завдань контррозвідувальної діяльності спецслужби та інші державні органи, уповноважені на її здійснення, мають право у виняткових випадках тимчасово обмежувати окремі права людини в порядку та межах, визначених міжнародними правовими актами [6; 7], Конституцією [8] та іншими законами України [9; 10; 11]. До таких спецслужб та інших державних органів відносяться органи і підрозділи Служби безпеки України, Державної прикордонної служби України, Управління державної охорони України, Служби зовнішньої розвідки України, розвідувального органу Міністерства оборони України та розвідувального органу центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері охорони державного кордону, уповноважені здійснювати контррозвідувальну діяльність та/або відповідні заходи, спрямовані на вирішення законодавчо визначених для перелічених органів і підрозділів завдань.

Відповідно до ст.ст. 3, 12 Загальної декларації прав людини 1948 р. кожна людина має право на свободу та особисту недоторканність. Ніхто не може зазнавати безпідставного втручання у його особисте та сімейне життя, посягання на недоторканність житла і таємницю кореспонденції, кожна людина має право на захист закону від такого втручання або таких посягань. Згідно зі ст. 29 цієї Декларації людина має обов'язки перед суспільством, а тому у здійсненні своїх прав може зазнавати тільки таких обмежень, що встановлені законом виключно з метою забезпечення належного визнання та поваги прав і свобод інших і забезпечення справедливих вимог моралі, громадського порядку і загального добробуту в демократичному суспільстві.

У ст.ст. 5, 8 Конвенції про захист прав людини й основоположних свобод 1950 р. зазначається, що кожен має право на свободу й особисту недоторканність, а також повагу до приватного і сімейного життя, житла та кореспонденції. Органи державної влади не можуть втручатися у здійснення цього права, за винятком випадків, коли втручання здійснюється згідно із законом і є необхідним у демократичному суспільстві в інтересах національної та громадської безпеки чи економічного добробуту країни, для запобігання заворушенням чи злочинам, для захисту здоров'я, моралі та прав і свобод інших осіб.

Відповідно до ст. 30 Конституції України кожному гарантується недоторканність житла. Не допускається проникнення до житла чи іншого володіння особи, проведення в них огляду чи обшуку інакше як за вмотивованим рішенням

суду. У невідкладних випадках, пов'язаних із врятуванням життя людей та майна чи з безпосереднім переслідуванням осіб, які підозрюються у вчиненні злочину, можливий інший, встановлений законом, порядок проникнення до житла чи до іншого володіння особи, проведення в них огляду і обшуку. Ст. 32 Конституції України гарантує, що ніхто не може зазнавати втручання в його особисте (приватне) та сімейне життя, крім випадків, передбачених Основним Законом.

Взявши за основу систему гарантій правомірності тимчасового обмеження прав людини під час здійснення контррозвідувальної діяльності, виокремлених Я.О. Луценко [12, с. 250-256], а також результати аналізу відповідних норм галузевих законів України – «Про контррозвідувальну діяльність», «Про оперативно-розшукову діяльність» та Кримінального процесуального кодексу України зауважимо, що згадані гарантії формуються завдяки наступним вимогам:

- проводити контррозвідувальну діяльність мають право лише уповноважені державні органи та їх оперативні підрозділи, вичерпний перелік яких наведено відповідно в ст. 5 Закону України «Про контррозвідувальну діяльність»;

- за наявності підстав для здійснення контррозвідувальної діяльності заводиться контррозвідувальна справа (ст. 8 Закону України «Про контррозвідувальну діяльність»);

- контррозвідувальна діяльність та відповідні контррозвідувальні заходи проводяться лише за наявності визначених у законі підстав (ст. 6 Закону України «Про контррозвідувальну діяльність»), а порядок їх організації та здійснення у межах ведення контррозвідувальних справ унормований у відомчих нормативно-правових актах, що мають гриф обмеження доступу;

- негласні контррозвідувальні заходи, зазначені в п. 6 ч. 2 ст. 7 Закону України «Про контррозвідувальну діяльність» та перелічені у ч. 3 ст. 8 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» проводяться на підставі ухвали слідчого судді, постановленої за клопотанням керівника відповідного оперативного підрозділу або його заступника, погодженого із прокурором, виключно з метою попередження, своєчасного виявлення і припинення розвідувальних, терористичних та інших посягань на державну безпеку України або отримання інформації в інтересах контррозвідки, якщо іншим способом одержати інформацію неможливо;

- порядок використання матеріалів контррозвідувальної діяльності визначається законами та прийнятими відповідно до них нормативно-правовими актами (ст. 8 Закону України «Про контррозвідувальну діяльність»);

- при здійсненні контррозвідувальної діяльності не допускається порушення прав людини, а їх

тимчасове обмеження можливе лише у випадках, передбачених законом (ч. 1 ст. 11 Закону України «Про контррозвідувальну діяльність»);

– громадяни України та інші особи мають право у встановленому законом порядку одержати від державних органів, уповноважених здійснювати контррозвідувальну діяльність, письмове пояснення із приводу обмеження їх прав та оскаржити ці дії (ч. 5 ст. 11 Закону України «Про контррозвідувальну діяльність»);

– здобуті в результаті контррозвідувальної діяльності відомості, що стосуються особистого життя, честі, гідності людини, якщо вони не містять інформації про вчинення заборонених законом дій, не підлягають розголошенню і зберіганню та повинні бути знищені (ч. 3, 4 ст. 11 Закону України «Про контррозвідувальну діяльність»);

– відомчий контроль за контррозвідувальною діяльністю здійснюється державними органами, до складу яких входять оперативні підрозділи, уповноважені проводити зазначений вид діяльності (ст. 12 Закону України «Про контррозвідувальну діяльність»);

– нагляд за додержанням законів під час проведення контррозвідувальної діяльності здійснюється Генеральним прокурором, виконувачем його обов'язків або уповноваженими наказом Генерального прокурора заступниками Генерального прокурора (п. 6 ч. 2 ст. 7 Закону України «Про контррозвідувальну діяльність»);

– судовий контроль за дотриманням прав і свобод людини здійснюється слідчими суддями під час розгляду клопотань про надання дозволу на проведення окремих негласних контррозвідувальних заходів (п. 6 ч. 2 ст. 7 Закону України «Про контррозвідувальну діяльність»).

**Висновки.** У підсумку зауважимо, що завдяки проведеному дослідженню з'ясовано сучасний стан гарантування правомірності тимчасового обмеження прав особи на недоторканність житла під час контррозвідувальної діяльності, який загалом відповідає міжнародним стандартам, вимогам Конституції та інших галузевих законів України. Систему таких правових гарантій становить сукупність законодавчих положень, взаємопов'язаних між собою, які спрямовані на:

– створення умов, необхідних для дотримання прав людини під час контррозвідувальної діяльності;

– можливість тимчасового обмеження окремих прав людини виключно уповноваженими суб'єктами відповідно до підстав та належної правової процедури, визначених законом;

– поновлення порушених прав і відшкодування шкоди, завданої особі порушенням її прав.

### Література

1. Велика українська енциклопедія. Тематичний реєстр з напрямку «Юридичні науки». URL: [https://ev.vue.gov.ua/wp-content/uploads/2025/02/Law\\_full.pdf](https://ev.vue.gov.ua/wp-content/uploads/2025/02/Law_full.pdf) (дата звернення: 30.10.2025).
2. Рабінович П.М. Основи загальної теорії права та держави: навч. посіб. Львів: Край, 2007. 192 с.
3. Погорілко В.Ф. Конституційне право України: навч. видання. Київ: Наукова думка, 2003. С. 733.
4. Заворотченко Т.М. Гарантії реалізації конституційних політичних прав і свобод людини й громадянина в Україні. *Часопис Київського університету права*. 2013. № 4. С. 95–99.
5. Скакун О.Ф. Теорія держави і права: підруч. Харків: Консум, 2001. 656 с.
6. Загальна декларація прав людини. Прийнята і проголошена резолюцією 217 А (III) Генеральної Асамблеї ООН від 10 грудня 1948 р. URL: [https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995\\_015#Text](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text) (дата звернення: 27.10.2025).
7. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод. Схвалена Урядами держав – членів Ради Європи 04 листопада 1950 р. URL: [https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995\\_004#Text](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text). (дата звернення: 27.10.2025).
8. Конституція України. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
9. Закон України «Про контррозвідувальну діяльність». *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 12. Ст. 89.
10. Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність». *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 22. Ст. 303.
11. Кримінальний процесуальний кодекс України. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 9-10, 11-12, 13. Ст. 88.
12. Луценко Я.Л. Права та свободи людини в оперативно-розшуковій та контррозвідувальній діяльності: теоретичні проблеми (за законодавством України). *KELM (Knowledge, Education, Law, Management)*. 2021 № 3 (39). Vol. 1. С. 250–256. DOI <https://doi.org/10.51647/kelm.2021.3.1.40>

Дата першого надходження рукопису до видання: 21.11.2025

Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 18.12.2025

Дата публікації: 30.12.2025